

بررسی اسناد کاشی کاری حرم و اماکن متبرکه رضوی از صفویه تا قاجاریه

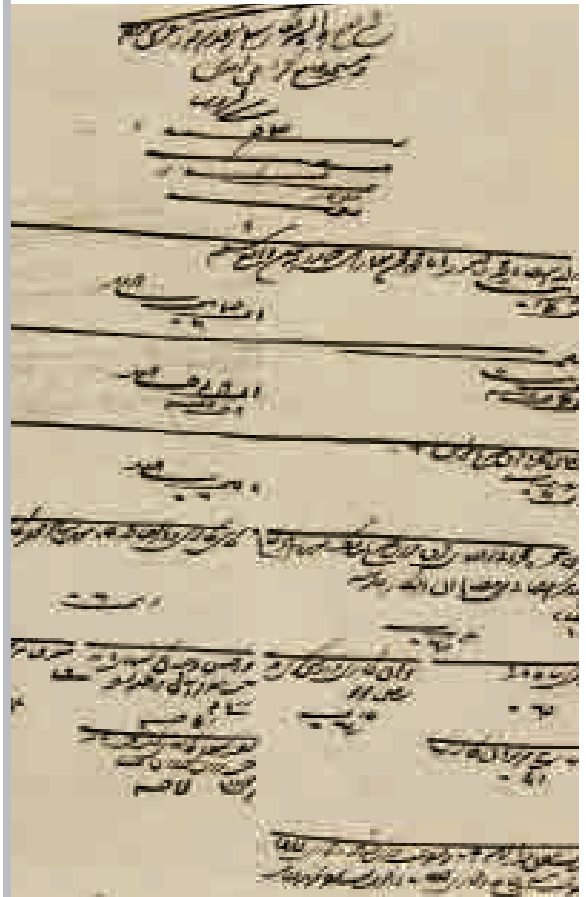
اعظم نظرکرده*

چکیده:

شکوه و معماری هر بنا به تزیین و آرایش آن بستگی دارد. هنرهای والای اسلامی به خصوص هنرهای تزیینی و کاربردی در احداث زیباترین بناهای مذهبی دارای ظرافت بسیاری است. این تزیینات که شامل آجرکاری، گچبری، کاشی کاری، منبت کاری، آینه کاری و طلاکاری است، در دوران مختلف تاریخی تغییرات زیادی یافته، اما هم چنان در اوج درخشش و زیبایی است. نمونه هایی از این تزیینات معماری که در نوع خود بی نظیر است، درحرم مطهر رضوی به وفور یافت می شود. کاشی کاری از جمله این تزیینات بی نظیر است که در حرم مطهر حضرت رضا(علیه السلام) خودنمایی ویژه ای می کند.

بررسی پیشینه تاریخی و تشکیلات اداری منظم آستان قدس درباره ساخت و تعمیر کاشی کاری های اماکن متبرکه رضوی از دوره صفویه تا قاجار (۹۰۷ - ۱۳۴۴ هـ.ق) با استفاده از اسناد ارزشمند موجود در آرشیو مجموعه مدیریت اسناد سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، اندیشه تدوین پژوهشی براساس اسناد را شکل داد. این اسناد که شامل ۹۳۰ سند مربوط به کاشی و واشره های مرتبط با آن مثل کاشی تراش، خشت کاشی، کاشی ساز، کاشی دوال، کاشی گل تخت و کاشی معرق است، مورد بررسی قرارگرفت و در قالب مقاله حاضر به پژوهشگران علاقه مند به این حوزه تقدیم می گردد.

کلید واژگان: کاشی کاری، اسناد، آستان قدس رضوی، معرق تراشی، کاشی گر، کاشی ساز.

* کارشناس نمایه سازی اسناد

nazarkardeh87@yahoo.com

مقدمه :

کاشی‌کاری بهترین و عالی‌ترین شیوه‌ای است که ایرانیان برای تزیین و آرایش ساختمان‌ها ابداع کردند و به‌حدی از این عنصر تزیین، در ابنیه مذهبی و شخصی ایران بعد از اسلام استفاده شده است که کمتر بنای رسمی را بدون آجرهای خزیمای کاشی می‌توان مشاهده کرد. ترکیب کاشی‌های مختلف از جمله کاشی‌های معرق، اماکن مذهبی به‌خصوص صحن عتیق حرم امام رضا (علیه‌السلام) را به شاهکاری هنری تبدیل کرده است. در مجموعه اسناد آرشو مدیریت اسناد و مطبوعات سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۹۳۰ سند درباره کاشی و کاشی‌کاری موجود است که ۳۸۲ مورد آن در مورد کاشی‌کاری، ۸۵ سند درباره کاشی‌تراش، ۵ مورد کاشی‌تراشی، ۱۶ سند خشت کاشی، ۶۳ مورد کاشی‌ساز، ۱ مورد کاشی دوال، ۳۶ سند کاشی‌گر، ۵ سند کاشی گل‌تخت، ۶ مورد کاشی معرق و ۵ مورد کاشی هفت‌رنگ است.

استفاده از کاشی در قسمت‌های مختلف حرم رضوی، در دوره صفویه، جزو مصالح برتر است. حتی دور گنبد مطهر و ساقه گنبد نیز زمانی از کاشی استفاده شده و نوع کاشی استفاده شده نیز عمدتاً کاشی نره^۱ و معرق است (سازمان کتابخانه‌ها، سند ۳۲۶۴۰/۱). هنر کاشی‌کاری قبل از شاه عباس صفوی برای مدتی کوتاه، پیشرفت و تکامل نداشت، ولی از زمان وی تحرکی در این فن به‌وجود آمد. یکی از دلایل این مسأله، توجه خاص شاه عباس به پوشش مقبره‌های ائمه اطهار (علیهم‌السلام) و مساجد با کاشی‌های زیبا و هفت‌رنگ بوده است. کاشی‌کار که با کاشی‌های هفت‌رنگی، معرق و زیرلعابی، گوشه‌های قوسی‌شکل بین ایوان‌ها و یا طاق‌های رواق‌ها و ازاره‌های صحن‌ها را با خوش‌ذوقی هنرمندانه خود تزیین می‌کند و رنگ‌های آبی فیروزه‌ای، لاجوردی، سرخ تیره، زرد کدر و سیاه منگیزی را با عشق در هم می‌آمیزد و نقش بدیع می‌آفریند، بی‌شک هنرمندی قابل‌تحسین است (اسناد به شماره‌های ۱۲۵۹۷/۱، ۳۲۳۵۷/۴، ۳۵۹۷۲/۷، ۱۲۴۴۲/۷، ۳۵۶۷۹/۳ و ۳۸۱۶۴/۱).

در دوره افشاریه استفاده از کاشی هم‌چنان متداول است اما غالب مصالح به‌کار برده شده، گچ در گچ‌کاری و گچ‌بری رواق‌هاست. بیشتر کاشی‌های به‌کار برده شده در عهد افشاریه در صحن‌ها توسط استادان اصفهانی به عمل می‌آمد (سند ۳۵۳۹۳/۵).

یکی از بیشترین کاشی‌های استفاده شده در این دوره، کاشی گل‌تخت است که در کشیک خانه خدام کار شده است (سند ۳۵۶۷۹/۳) (کشیک‌خانه در تشکیلات اداری آستان قدس در عصر صفوی، محل تجمع و رسیدگی به امور مربوط به هرکشیک و محل انجام وظیفه و تعویض کشیک‌ها در حرم رضوی بوده است).

در دوره قاجاریه عمده انجام تعمیرات علاوه بر کاشی‌کاری، گچ‌کاری و گچ‌بری، آینه‌کاری نیز هست که در مکان‌های مختلف از جمله رواق‌های حرم مطهر به‌کار رفته است (سند ۲۲۸۴۶/۳). اما نوع کاشی استفاده شده در دوره قاجاریه کمی متفاوت است؛ یکی از انواع این کاشی‌ها، کاشی فیروزه است که در گنبد اللهوردیخان کار شده است (سند ۲۲۸۹۰/۲).

در دوره قاجاریه تعمیرات گلدسته‌ها منحصر به کاشی‌تراشی و کاشی‌کاری پایین مناره‌ها می‌شود که عمدتاً توسط کربلایی صادق دربان باشی، که ناظر تعمیرات حرم نیز بوده، انجام گرفته است. یکی از تعمیرات به تاریخ جمادی الاول سال ۱۲۵۴ هـ.ق است که کاشی‌کاری مناره جنب ایوان طلای نادری، ۵ تومان و ۴۲۸۰ دینار هزینه در برداشته است (سند ۱۲۴۴۲/۷).

صحن آزادی (نو) به دستور فتحعلی شاه قاجار و در زمان تولیت میرزا موسی خان فراهانی ساخته شد. کاشی‌کاری آن در زمان سلطنت محمدشاه قاجار و به شیوه صحن انقلاب انجام گرفت. طلاکاری صحن آزادی از دوره حاجی علی‌اکبر خان قوام الملک شیرازی، پسر حاج ابراهیم کلانتر (اعتماد الدوله) و متولی باشی آستان قدس رضوی آغاز شد و در زمان میرزا محمدحسین بن میرزا فضل‌ا... عضد الملک حسینی به پایان رسید. ساخت ایوان صحن جدید به تاریخ شوال المکرم ۱۲۵۷ هـ.ق با هزینه ۵۳ تومان و ۵۴۵ دینار آغاز شده است (سند ۳۸۲۲۴/۱۰). از شواهد امر پیداست در رجب سال ۱۲۵۹ هـ.ق ساخت این ایوان به پایان رسیده که تعمیر سمت پایین پای مبارک به کربلایی محمدصادق دربان باشی سپرده شده است (سند ۳۸۵۴۵/۸). مخارج کاشی‌کاری این صحن توسط کربلایی حسن هراتی و عبدالؤمن حسینی، مشرف تعمیرات، در سال ۱۲۶۳ هـ.ق به مبلغ ۲۵ تومان و ۵۰۰۹۲ دینار تأیید و تحویل کاشی‌کاران شده است (سند ۱۲۵۹۷/۱) و در سال ۱۲۷۰ هـ.ق هزینه‌های تعمیرات کاشی‌کاری ایوان این صحن به آقا اسماعیل معمارباشی تحویل شده است (سند ۱۲۶۴۲/۱). ساختن سر در جهت این صحن به سال ۱۲۸۷ هـ.ق صورت گرفته که مقدار گچ کاربردی در آن ۱۶۰۰ خروار بوده است (سند ۱۴۴۵۷/۷).

در دوره قاجاریه نیز تعمیرات زیادی در رواق دارالسیاده به صورت کلی و جزئی صورت گرفته است که از آن جمله می‌توان به کاشی‌کاری این رواق به دست استاد محمدتقی کاشی‌پز در رمضان سال ۱۲۶۰ هـ.ق اشاره کرد که علاوه بر مرمت کاشی‌کاری‌های آن، کتیبه‌های رواق مزبور نیز تعمیر شده است (سند ۳۸۵۴۵/۳). تمام صحن مسجد گوهرشاد پوشیده از کاشی معرق است که در جایی با آجر و در جای دیگر با سنگ و آجر آمیخته شده است. در بعضی کتیبه‌ها از کاشی استفاده شده که مهارت هنرمندان را نشان می‌دهد. گنبد

۱- این کاشی در گذشته از کاشی‌گلی ساخته می‌شده ولی اکنون از کاشی جسمی استفاده می‌شود و بیشتر به پوشش گنبدها اختصاص دارد. هم‌چنین در مورد پوشش سطوحی که به صورت کار بنایی یا معقلی و گلچینی مورد نظر باشد از این نوع کاشی استفاده می‌شود. قطر کاشی نره ۵، عرض آن ۵ تا ۶ سانتی‌متر و طول آن سه برابر عرض آن است. یک دومی کاشی نره را «گلوک»، دو سوم آن را «دوقدی» و تمام آن را - در صورت به‌کار بردن در کار گلچینی - «سه قدی» گویند.

ارزش‌های اطلاعاتی اسناد:

دفتر «اوارجه»^۲ و «توجیهات»^۳ اثر جمله منابع ارزشمند درباره وضعیت و تشکیلات آستان قدس رضوی، در محدوده زمانی بین دوره شاه عباس اول صفوی تا اواخر دوره قاجار است. تنظیم این دفاتر به صورت سالانه و طبق تقویم هجری قمری و موافق سال‌های ترکی است. دوره و مجموعه کامل هر دفتر که بر روی فرد‌های جداگانه تهیه می‌شده، معرّف گردش مالی آستان قدس در طول یک سال شمسی است. دفتر توجیهات دارای دو بخش توجیهات و مقررات بوده است. در بخش توجیهات، تمامی هزینه‌های انجام شده، اعم از حقوق و مستمری کارکنان (وظیفه، موجب و مرسوم) و هزینه‌های جاری (ابتیاع، اجرت، انعام و...) مطابق صیغه‌های برات‌نویسی به ترتیب حروف الفبا ثبت می‌شود. با مراجعه به این بخش می‌توان با مشاغل و مناصب آستان قدس، نام و تعداد کارکنان، موقعیت و مقام هر فرد با توجه به میزان حقوق دریافتی وی، نام بخش‌های مختلف آستانه و نوع و میزان هزینه‌های جاری آستان قدس آشنا شد، هم‌چنین چون در این اسناد، محلّ تأمین اعتبار هزینه‌ها نیز آمده از طریق آنها می‌توان به نام بسیاری از موقوفات آستان قدس و منابع درآمدی آن پی برد. در یکی از این دفاتر توجیهات آمده: در تاریخ ربیع الاول ۱۱۵۵ هـ قاشی‌کاری‌های رواق توحیدخانه به علت شکستگی و کهنگی، احتیاج به تعویض و تعمیر پیدا می‌کند که توسط استاد محمدجعفر قاشی‌تراش، کاشی‌های آن مرمت می‌شود (سند ۳۵۹۷۲/۷). هم‌چنین در ربیع‌الاول ۱۱۶۰ هـ نقاشی و تعمیر کتیبه‌های این رواق به مبلغ ۱۵۵ ندری و ۱۰۰ دینار توسط اسماعیل بیک نقاش به طرز زیبایی انجام گرفته است (سند ۳۷۱۱۳/۲).

از دیگر اسناد قابل‌توجه در تعمیرات، «استیفانامچه‌ها» هستند. استیفانامچه قرارداد تعمیر و یا ساخت و ساز در اماکن متبرکه رضوی بود که بین معماران خارج از آستان قدس با امنای تعمیرات تنظیم می‌شد و معمولاً به صورت مقاطعه‌کاری انجام می‌گرفت. بیشتر این استیفانامچه‌ها در دوره افشاریه تنظیم شده است. اثر جمله، استیفانامچه‌های مربوط به تعمیرات کاشی‌کاری صحن عتیق که حتماً باید به مهر استاد صالح معمارباشی می‌رسید و اجرت نصب کاشی‌های صحن عتیق به مبلغ ۱۲۹ تومان و ۱۸۶۶ دینار و با کمک استاد علینقی معمار بوده است. این تعمیرات در دوره قاجار به دست ملا محمدتقی اصفهانی و کربلایی حسن درسال ۱۲۵۹ هـ ق دوباره انجام گرفته که اجرت آن ۸۲ تومان و ۲۰۰ دینار بوده است (سند ۳۸۵۴۵/۲).

تعمیرات کاشی‌کاری صحن عتیق طی استیفانامچه‌ای به سال ۱۱۴۸ هـ ق به استاد صالح معمارباشی واگذار شده و او نیز استاد محمدجعفر قاشی‌تراش را مأمور این کار

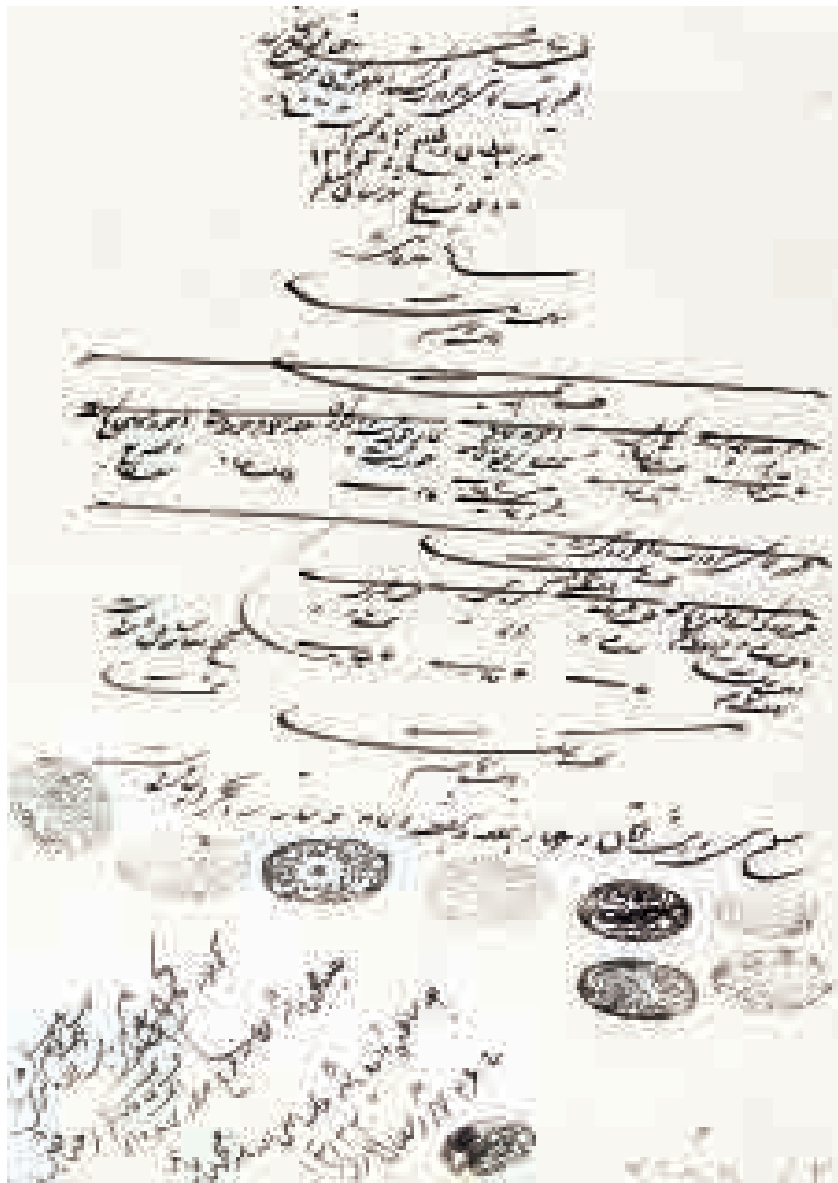
(سند شماره ۱/۱۲۶۴۲)

مسجد با کاشی نره فیروزه‌ای رنگ کار شده است. ختایی، طرح ساقه گل و نموداری ازشاخه درخت یا بوته یا گل و برگ و غنچه است. همان‌طور که اسلیمی، نموداری از طرح درخت تجرید یافته است. نقوش گیاهی مسجد گوهرشاد آمیخته به طرح‌های ختایی و اسلیمی است که دو اصل مهم زیباشناسی یعنی هماهنگی و تضاد را یکجا آورده و شاهکار هنری زیبایی را آفریده است. درمسجد گوهرشاد بیشترین تزیینات با کاشی‌های هفت‌رنگ و معرّق دیده می‌شود. تزیینات کاشی‌کاری لاجوردی گنبد، انسان را رو به ملکوت برده و لذت پروانی را القا می‌کند (سند ۴۰۴۸۱۷/۴).

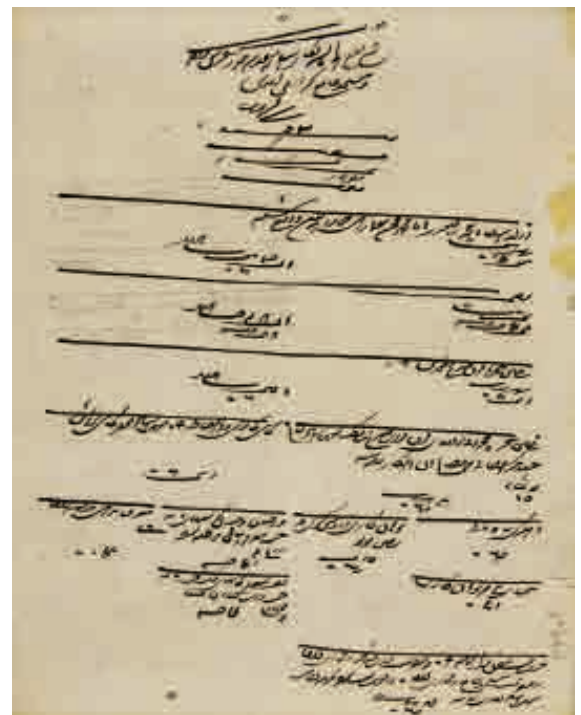
۲. دفتر حسابی که حساب‌های پراکنده دیوانی را در آن بنویسند (لغتنامه دهخدا)
 ۳. فرد نوعی اثر سند است که هزینه‌های مربوط به یک مکان خاص تنها در یک برگ سند لحاظ می‌شود.

انجام تعمیرات و کاشی‌کاری‌های حرم، در قالب روزنامه‌های تعمیرات که به مهر و امضای متولی‌باشی آستان قدس، ضابط کل اسناد، مستوفی، سررشته‌دارکل، ناظرکل، نایب‌التولیه و معمارباشی می‌رسیده، میسر بوده است. مانند تعمیر کاشی‌کاری‌های سردرب گنبد الله و سردیخان به مبلغ ۹۵ تومان و ۲۱۰۰ دینار (سند ۲۲۸۹۰/۲) در رجب المرجب ۱۳۲۳ هـ.ق و تعمیر کاشی‌های اثراره مسجد ریاض (مسجد نرنامه) و دارالسیاده مبارکه در سال ۱۳۲۳ هـ.ق، به مبلغ ۲۴ تومان و ۷۷۵۰۰ دینار.

(سند شماره ۲۲۸۹۰/۲)

کرده است (سند ۳۵۳۹۲/۵). نکته قابل توجه در این سند آن که خشت‌های کاشی به کار برده شده در این زمان در صحن عتیق توسط استادان اصفهانی از جمله استاد بدیع کاشی‌کار به صورت دستی عمل آمده است که تعداد این کاشی ۹۴ قالب بوده است. این تعمیرات در دوره قاجار نیز کمابیش ادامه پیدا می‌کند و کاشی‌کاری‌های آن در ذیقعه ۱۲۵۷ هـ.ق از قرار روزنامه (دفتری که در آن کلیه محاسبات به صورت روزانه ثبت و نوشته می‌شود) به مهر حاجی میرزا عبدالوهاب به مبلغ ۵ تومان و ۵۷۶۰ دینار انجام شده است (سند ۳۸۲۲۴/۱۰)، هم‌چنین در سال ۱۲۵۹ هـ.ق ملا محمدتقی اصفهانی، کاشی‌کار نبردست اصفهانی، برای تعمیرات این صحن به مشهود فرا خوانده شده و این کار را به زیبایی تا سال ۱۲۶۰ هـ.ق، با همکاری کاشی‌کاران مشهودی انجام داده است (سند ۳۸۵۴۵/۲). کاشی‌کاری رواق دارالحفاظ در سال ۱۱۵۴ هـ.ق مورد مرمت قرار گرفته و استاد محمدجعفر کاشی‌تراش این مهم را بر عهده گرفته است (سند ۳۶۹۰۴/۲).

نکته قابل توجه این که به علت نبود موقوفه‌ای مستقل برای تأمین هزینه‌های تعمیرات حرم مطهر و اماکن متبرکه، پرداخت هزینه‌های مربوط به تعمیرات حرم از محل تنخواه برخی مستغلات و یا اجاره‌بهای دکاکین موقوفه انجام گرفته است.

رییس، معاون، امین، مباشر، مشیر، مدیر، مشرف، ناظر و ناظم تعمیرات بوده است. علاوه بر این گروه متنوعی شامل کارگران ساده تا استادان و صاحبان هنر مثل معمارباشی، معمار، بنا، کاشی‌کار، گچ‌کار، آینه‌کار، نقاش و... کارهای ساختمان حرم را انجام می‌داده‌اند (سازمان کتابخانه‌ها... اسناد ۱۷۵۱۱، ۱۹۳۴۹ و ۲۲۸۹۰).

شخصی که وظیفه طراحی کاشی و آماده سازی طرح برای انجام کار را به عهده دارد، یکی از صاحبان مشاغل کاربردی و مهم در مجموعه حرم رضوی است که در اسناد از وی نام برده شده است (سند ۳۲۸۸۸/۴).

پرداخت اجرت به مشاغل گوناگون دخیل در امر تعمیرات، ساخت و نصب کاشی صورت گرفته است؛ مانند پرداخت اجرت به استاد نوروز کاشی‌تراش در سال ۱۰۵۳ هـ.ق به مبلغ ۹۹۰۰ دینار رایج عراقی و یا استاد تقی کاشی‌پز در سال ۱۲۵۹ هـ.ق به مبلغ ۱۴ تومان و ۵۹۰ دینار (سند ۳۲۶۲۹/۵).

در زمینه شغل کاشی تراشی ۸۵ سند موجود است؛ به طور مثال در سند ۳۱۷۸۲/۳۲ استاد نوروز کاشی‌تراش و استاد جمشید کاشی‌تراش در سال ۱۰۳۷ هـ.ق از بابت موقوفات، وجوهی دریافت کرده‌اند.

در مورد شغل کاشی‌ساز ۶۳ مورد سند وجود دارد که از جمله در سند ۱۲۸۸۸/۱ اثر محمدعلی کاشی‌ساز

انواع کاشی‌های نام برده شده در اسناد مثل خشت کاشی و خشت کاشی فیروزه در قالب‌های کوچک و بزرگ (۲/۲۲۸۹۰) و کاشی سنگیه و کاشی نره عمدتاً در تعمیرگنبد منوره به کار برده شده است (سند ۱/۳۲۶۴۰) اما معرّق‌تراشی یکی از پرزحمت‌ترین و هنرمندانه‌ترین انواع کاشی‌کاری است (سند ۲۳/۳۷۰۵۲). در مجموعه حرم مطهر رضوی که بیشتر کاشی‌کاری‌های آن از نوع معرّق‌تراشی است، این هنر به سبک بسیار زیبایی پیاده شده است (سند ۲/۳۶۹۰۴). نقاشی‌های زیبای رواق‌های دارالحفاظ (سند ۶/۳۵۱۱۸)، دارالسیاده (سند ۸/۳۷۰۲۹) و دارالسعادة (سند ۱/۴۲۶۶۲) و سایر قسمت‌های اماکن نزدیک به روضه منوره حضرت رضا (علیه‌السلام) به خصوص طاق بالا سر مبارک (سند ۳/۳۸۱۲۳) و شاهکارهای طرح‌های خطایی، اسلیمی و ترنج‌های ایوان‌ها و شمشه‌های شجره مسجد بالا سر مبارک به دست هنرمند استادان نقاش سپرده شده است؛ نقش‌های ظریف و طرح‌های منقش و سبک‌های استادانه‌ای که عطر معرفت و معنویت را در فضای حرم می‌پراکند (سند ۳/۳۷۰۱۲). در دفتر توجیبات و مقررات به شماره (۳ و ۳۲۶۲۹/۶) به مشهدی استاد نوروز بن استاد محمدحسین کاشی‌تراش به جهت امور مختلف آستان قدس از جمله تعمیرات در سال ۱۰۵۳ هـ.ق موجب پرداخت شده است. در سندی به سال ۱۳۰۶ هـ.ق که مخارج تعمیرات گنبد و اطراف گنبد سقاخانه و حرم به تأیید امین کل آستانه میرزا ابوالقاسم بن سید ابوالحسن خان موسوی برآورد شده، نام کاشی نره هفت‌رنگ، کاشی نره فیروزه، کاشی چهاررنگ و کاشی‌پز آستانه که بابت کاشی‌های حرم انعام دریافت کرده، آمده است (سند ۲/۱۳۰۴۰). فقط در دوره افشاریه نشانه‌هایی از کاشی گل‌تخت در اسناد آستان قدس وجود دارد و در دوره‌های بعد نامی از این کاشی نیست (کاشی گل‌تخت و کاشی هفت‌رنگ در سال ۱۱۵۸ هـ.ق در سند ۳/۳۵۶۷۹). کاشی معرّق نیز در ۶ مورد آمده است؛ اثر جمله در روزنامه‌های تعمیرات و برات‌های پرداخت موجب کارکنان تعمیرات بابت تعمیر مسجد بالاسر مبارک، مسجد ریاض (مسجدزنانه) و صفة شاه طهماسب در صحن عتیق به سال ۱۳۱۳ هـ.ق در سند ۹/۱۳۱۵۴ و سال ۱۳۰۵ هـ.ق در سند ۴/۶۳۸۱۷.

نظم موجود در اسناد تعمیرات از سربگ سند که روزنامه‌هاست یا دفتر توجیبات و مقررات و یا استیفا‌نامه‌ها با تاریخ روز و ماه و سال قمری و ترکی توأمان، این که کار به چه کسانی سپرده شده، به تأیید چه کسانی رسیده و اجرت مشخص هرکس و مصالح به کار برده شده در انجام این امر، نشان دهنده دقت نظر امنای آستانه متبرکه عرش درجه در کلیه امور مربوط به این مکان ملکوتی است.

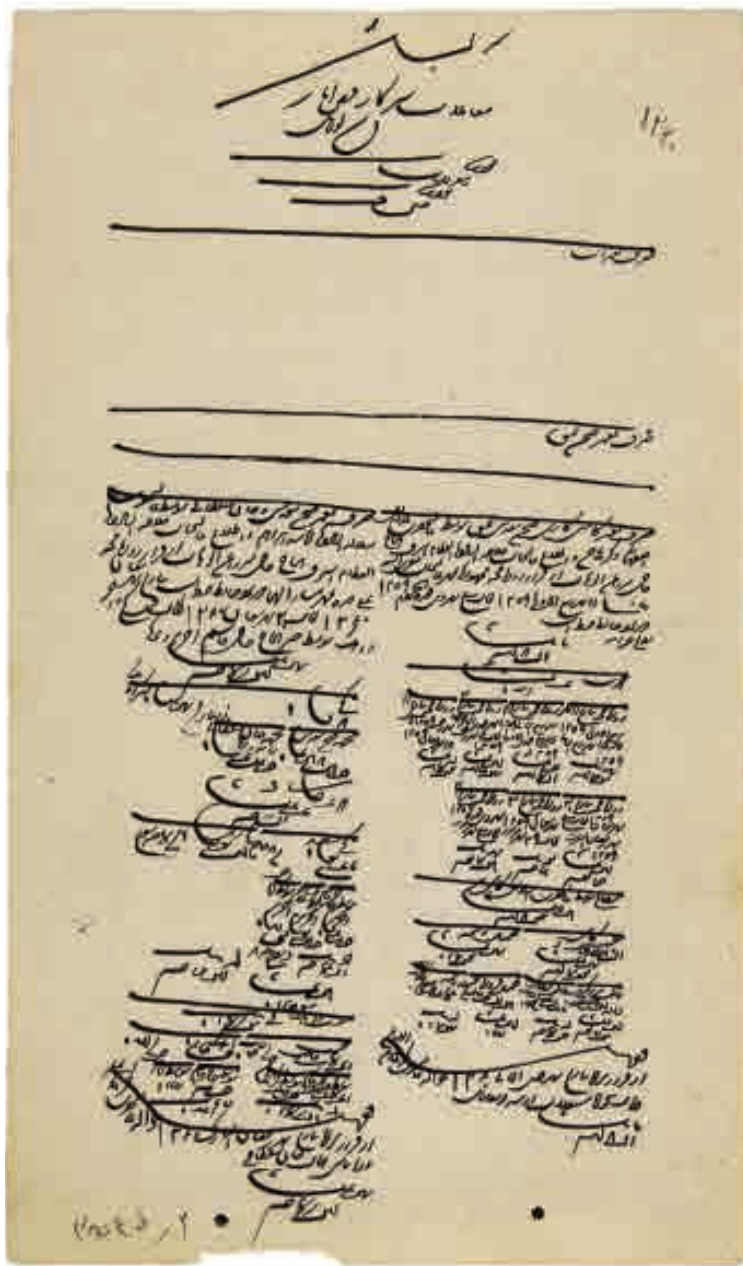
مطابق اسناد دوره قاجار، کارکنان تعمیرات شامل

(سند شماره ۳۲۶۲۹/۶)

بابت کاشی کاری‌های صحنین در سال ۱۲۹۸ هـ.ق و در سند ۱۹۷۶/۱ اثر عبدالکریم بن محمد، کاشی‌ساز و فراش کشیک چهارم یاد شده است. در زمینه شغل معرق تراشی اسنادی همچون سند ۳۵۷۱۷/۴ در سال ۱۱۵۸ هـ.ق و سند ۳۶۸۵۵/۹ اثر معرق تراش، استاد جعفر کاشی تراش و استاد ابراهیم روشنگر در سال ۱۱۵۵ هـ.ق موجود است. همچنین در زمینه شغل کاشی‌گری ۳۶ مورد سند از دوره صفویه تا قاجاریه موجود است؛ اثر جمله دریافت

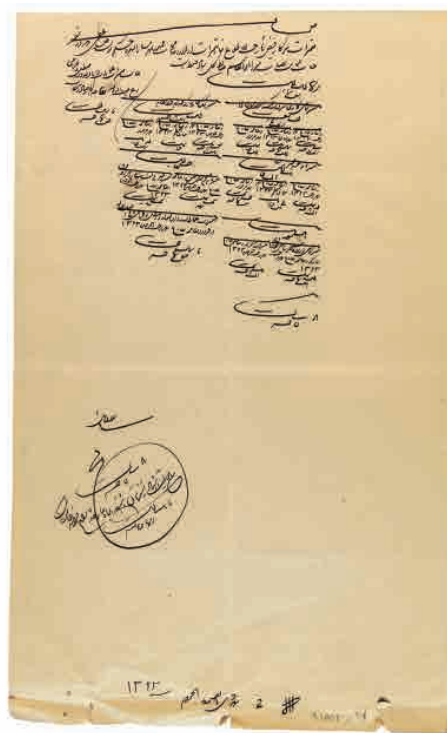
و جوهات نقدی و جنسی از موقوفات بالاخیابان من جمله دکان کاشی‌گری در سال ۱۰۹۴ هـ.ق در سند ۳۲۶۸۲/۶ و نیز پرداخت مواجب به کارکنان آستان قدس اثر جمله کاشی‌گر آستانه در سند ۳۸۱۳۴/۲. در مورد کاشی دوال یک مورد مربوط به سال ۱۳۱۵ هـ.ق به جهت حوض خانه باغ دارالتولیه (باغ آصف الدوله) طی روزنامه‌چه تعمیرات به مهر ملا محمد مهدی امین تعمیرات در سند ۱۳۱۷۴/۷ موجود است.

(سند شماره ۳/۳۸۵۴۵)

سند شماره ۳۸۵۴۵/۲
هو
سر رشته
معاملات سرکار فیض
آثار سنه لویی ٹیل
توجیہات
و مقررات
توجیہات
صرف

صرف تعمیرات			
صرف تعمیر صحن عتیق			
صرف تعمیر صحن مقدس و خان سلطانی به توسط عالی حضرت سلاله الساده آقا سید ابراهیم و اطلاع عالی جناب خلاصه الساده العظام اشرف الحاج حاجی میرزا عبدالوهاب از قرار روزنامه چه علی حده به مهر مشارالیه که نزد ضابط ضبط است به تاریخ شهر شعبان ۱۲۶۰ لغایت ۲۰ شهر شعبان ۱۲۶۰ از بابت قیمت گچ و آجر و آهک به توسط خیر الحاج حاجی قاسم آجر پز و غیره		صرف تعمیر کاشی کاری صحن مقدس عتیق به توسط عالی حضرت ملا محمد تقی اصفهانی و کربلایی حسن و اطلاع عالی جناب خلاصه الساده العظام اشرف الحاج حاجی میرزا عبدالوهاب از قرار روزنامه چه مهوره به مهر عالی جناب معزی الیه به تاریخ ۱۱ شهر ربیع الاولی ۱۲۵۹ لغایت سلخ شهر ذی قعدہ الحرام ۱۲۵۹ که نزد ضابط ضبط است.	
۲۸ تومان و ۴۴۵۰ دینار		۱۳۰ تومان و ۱۲۴۰ دینار	
گچ ۲۸۰ خروار		۸۲ تومان و ۲۰۰۰ دینار	
به جهت خان سلطانی فی ۲۸ خروار کسر ده یک رانبه و غیره		روزنامه چه به تاریخ ۱۱ شهر ربیع الاول ۱۲۵۹ لغایت ۱۸ شهر ربیع الثانی ۱۲۵۹	
۱۶ خروار و ۲۵ من		روزنامه چه به تاریخ ۲۰ شهر ربیع الثانی ۱۲۵۹ لغایت سلخ جمادی الاولی ۱۲۵۹	
۱۷ خروار و ۲۱۷ من		روزنامه چه به تاریخ ۱۱ شهر رجب ۱۲۵۹ لغایت ۱۸ شهر شعبان ۱۲۵۹	
۲۲ تومان و ۱۰۵۰ دینار		۱۱ تومان و ۹۷۷۰ دینار	
		۱۴ تومان و ۸۳۴۰ دینار	
		۱۵ تومان و ۱۷۲۰ دینار	
		۸ تومان و ۳۵۴۰ دینار	
گچ رسمی		گچ سفید	
روزنامه چه به تاریخ ۲۰ شهر شعبان ۱۲۵۹ لغایت سلخ شهر رمضان المبارک ۱۲۵۹		روزنامه چه به تاریخ ۲ شهر شوال ۱۲۵۹ لغایت ۲۹ شهر مزبور	
۱۴ تومان و ۵۹۰ دینار		۱۹ تومان و ۸۵۰ دینار	
۸ تومان و ۷۶۹۰ دینار		۱۹۲ خروار و ۶۰ من	
مصالح به توسط عالی حضرت استاد تقی کاشی پز		کر بلا یس حسن به توسط آقا رجب آجر پز	
۴۷ تومان و ۹۲۴۰ دینار		۴۰ خروار و ۵۰ من	
خشت کاشی		۶۹ خروار و ۷۵ من	
۱۰۲۴ قالب		۸۲ خروار و ۳۵ من	
۲۸ تومان و ۹۶۴۰ دینار		۵ تومان و ۲۹۵۰ دینار	
۴ تومان و ۴۵۵۰ دینار		۱۷ تومان و ۶۵۰۰ دینار	
۶ تومان و ۶۴۰۰ دینار		خشت و آهک	
آهک		خشت	
۵ خروار و ۵۰ من فی ۱۰۰۰ دینار		۲۷۶۰ قالب فی ۱ تومان و ۵۰۰۰ دینار	
به توسط حاجی قاسم		به توسط کربلایی حسن	
۳ خروار		۵۰ قالب	
۳۵ خروار		۲۷۱۰ قالب	
دو تومان و ۲۰۰۰ دینار		۴ تومان و ۱۴۰۰ دینار	
قالب بزرگ		حمیل فیروزه و غیره	
۸۴۱ قالب فی ۸۰۰ دینار		نیمه	
۱۸۳ عدد فی ۲ تومان و ۵۰۰۰ دینار		۶۷۱۰ عدد فی ۵۰۰۰ دینار	
۷۰۵۰ قالب فی ۸۰۰ دینار		۱۴ تومان و ۱۰۰۰ دینار	
۲۴ تومان و ۶۸۹۰ دینار		۴ تومان و ۵۷۵۰ دینار	
وجوه		وجوه	
از قرار برات به تاریخ شهر رمضان المبارک ۱۲۶۰ حواله عالی حضرت کربلایی علی دربان باشی از بابت خان سلطانی		از قرار برات به تاریخ شهر جمادی الثانی ۱۲۶۰ حواله عالی حضرت کربلایی زین العابدین از بابت تنخواه مستغلات از سنه توشقان ٹیل	
۲۸ تومان و ۴۴۵۰ دینار		۲۳۰ تومان و ۱۲۴۰ دینار	

سند شماره ۲۲۸۹۰/۴۱
صرف

تعمیرات سرکار فیض آثار حسب الاطلاع اماناء تعمیرات از قرار روزنامجات ممهوری به مهر مشارالیهم و حکم تولیت جلیله عظمی که در نزد جناب فخامت نصاب میرزا ابوالقاسم ضابط کل اسناد ضبط است.

۴۴۴ تومان و ۶۶۰۰ دینار

از بابت تعمیرات عمارات دارالتولیه و اصطلب و طراحی باغ آصف الدوله برات جداگانه صادر شده است.

۱۵۸ تومان و ۵۷۵۰ دینار

تعمیر کاشی کاری سردرب گنبد اللهوردیخان		تعمیر کشیک خانه مبارکه خدام والا مقام	
۹۵ تومان و ۲۱۰۰ دینار		۶۴ تومان و ۷۲۵۰ دینار	
روزنامهچه به تاریخ شهر رجب ۱۳۲۳	روزنامهچه به تاریخ شهر شعبان ۱۳۲۳	روزنامهچه به تاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۲۳	روزنامهچه به تاریخ شهر شعبان المعظم ۱۳۲۳
۳۶ تومان و ۲۸۵۰ دینار	۳۸ تومان و ۴۷۵۰ دینار	۳۹ تومان و ۸۲۵۰ دینار	۴ تومان و ۸۵۰۰ دینار
تعمیر بام حرم محترم و غیره		تعمیر و ضربی پشت آب انبار و سراچه	
۴۳ تومان و ۱۵۰۰ دینار		تعمیر بام صحن مقدس عتیق	
روزنامهچه به تاریخ شهر رجب ۱۳۲۳	روزنامهچه به تاریخ شهر شعبان المعظم ۱۳۲۳	روزنامهچه به تاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۲۳	روزنامهچه به تاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۲۳
۲۱ تومان و ۱۲۵۰ دینار	۶ تومان و ۳۵۰۰ دینار	۲۲ تومان و ۸۰۰۰ دینار	۲۲ تومان و ۳۰۰۰ دینار
تعمیرات عمارات دارالتولیه و اصطلب و طراحی باغ آصف الدوله اثر قرام		تعمیرات عمارات دارالتولیه و اصطلب و طراحی باغ آصف الدوله اثر قرام	
۳۷ تومان و ۹۰۰۰ دینار		روزنامهچه به تاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۲۳	
تعمیر کاشی اخرازه مسجد ریاض و دارالسیاره مبارکه روزنامهچه به تاریخ شهر رجب ۱۳۲۳		تعمیرات متفرقه روزنامهچه به تاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۲۳	
۲۴ تومان و ۷۷۵۰ دینار		۱۳ تومان و ۱۲۵۰ دینار	

سنه ۱۳۱۶

۲۸۶ تومان و ۸۵۰ دینار

۲۸۶ تومان و ۸۵۰ دینار

مبلغ دویست و هشتاد و شش تومان و هشتصد و پنجاه دینار نقد رایج خزانه عامره است

[نصف: ۱۴۳ تومان و ۴۲۵ دینار [روی متن]: به خرج آمد

تحریراً فی شهر ذی القعدة الحرام سنه ۱۳۲۳ [ادامه پشت سند: سجع مهر بیضی شکل:] اعتماد التولیه ۱۳۱۶

سند شماره ۱۲۶۴۲ ص ۱ و ۲
صـرف

تعمیر کاشی‌کاری ایوان مبارک صحن مقدس جدید به توسط عالی حضرت ملاکبر علی و اطلاع عالی جناب خیرالحاج حاجی میرزا محمد و تصدیق عالی حضرت آقا اسماعیل معمارباشی از قرار یک طغری روزنامه‌چه مهور که در نزد ضابط ضبط است به تاریخ شنبه ۲۴ شهر رجب المرجب ۱۲۷۰

پنج تومان و دو هزار و ۱۷ دینار

اجرت عمله و بنا و غیره از قرار تفصیل روزنامه‌چه

یک تومان و سه هزار و هشتصد و هشتاد و پنج دینار

یک تومان و ۸۰۱۷ دینار

مصالح

۳ تومان و چهار هزار دینار

وجه [سیاه] از بابت قیمت جوال و توبره میخ آهن و زلفی و زنجیر و علاقه

۳۸۵۰ دینار

رایج خزانه عامره

دو تومان و نه هزار دینار

گچ خوش ملات

۲۹ خروار فی هر خروار ۱۰۰۰ دینار

دو تومان و نه هزار دینار

سنه بارس نیل

مبلغ پنج تومان و دواخرده هزار و هفده دینار رایج خزانه است. [نصف: ۲ تومان و ۶۰۰۸ دینار صح

عالی شأن میرزا حسینعلی تحویلدار از بابت ابواب جمعی خود برساند تحریراً فی لتاریخ شهر ذی قعدة الحرام ۱۲۷۰

[سجع مهر مستطیل شکل: - بسم الله الرحمن الرحيم؟

[سجع مهر مربع شکل: - یا موسی لا تخف ۱۲۶۸

[سجع مهر مربع شکل: - ابوالقاسم بن زین العابدین؟

فی رایج به قرار ۷۷۰ دینار در هزار

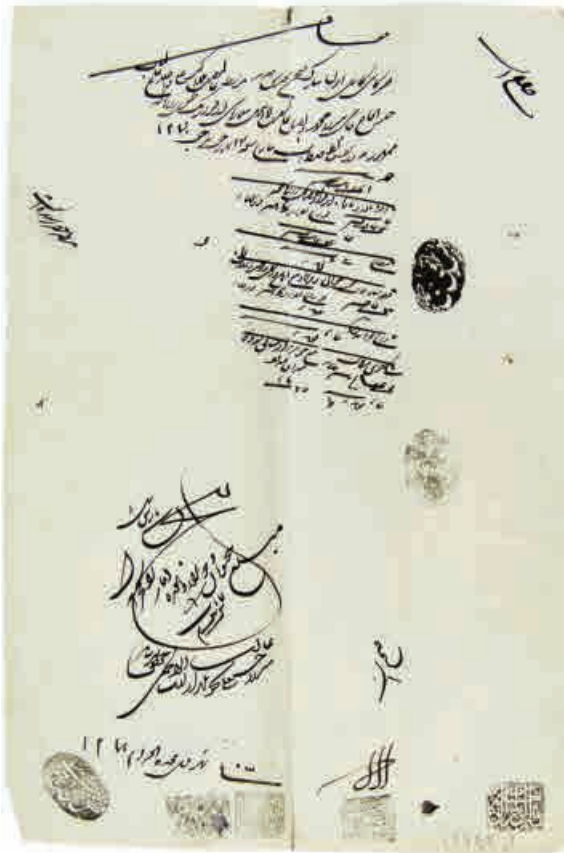
فی رایج به قرار ۷۷۰ دینار در هزار

۵۰۰۰ دینار

میخ جوش که از سابق بوده

به میزان عددی

۲۵ سیر

[سجع مهر مستطیل شکل:]

الراجی محمدصادق الرضوی ۱۲۶۸

[سجع مهر مستطیل شکل: - ذلک فضل الله یؤتیه

من یشاء و الله واسع علیم ۱۲۷۰

[حاشیه سمت راست سند: [سجع مهر بیضی شکل:]

- عبده محمدمهدی الحسینی؟

[سجع مهر بیضی شکل: - عبده الراجی

سند: [حاشیه سمت راست بالای صحیح است.

احمد الحسینی؟

صحیح است. [حاشیه سمت چپ سند:]

به نظر حقیر رسیده است.

[پشت سند:]

ثبت سررشته استیفاء شد

ثبت سررشته دار شد

ثبت سررشته وزارت شد. سرکار

ثبت سررشته داران شد. ثبت سررشته نظارت شد.

ثبت سررشته سرکار تولیت عظمی شد

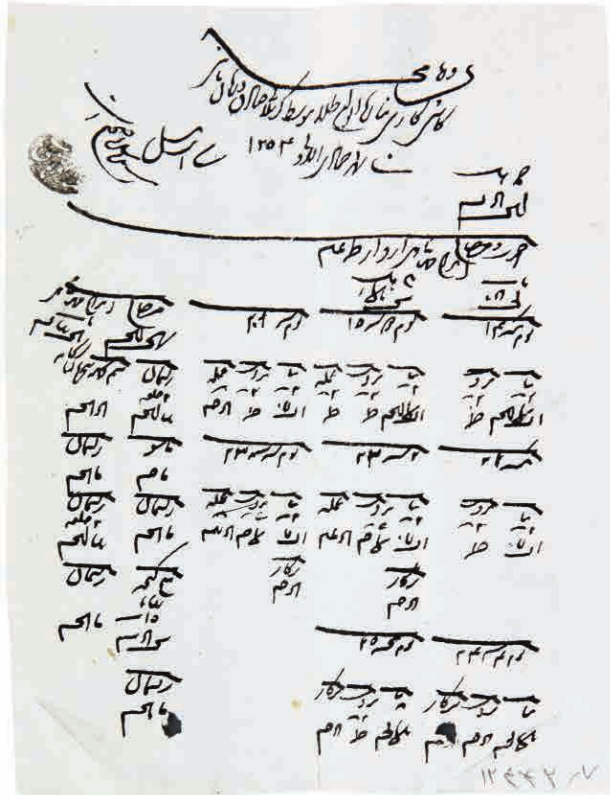
[تحویل؟]

ثبت ضابط شد.

ثبت سررشته دفتر نائب التولیه عظمی شد.

ثبت شد.

صح

سند شماره ۱۲۴۴۲/۷
 روزنامه چه
 کاشی کاری مناره ایوان طلا به توسط کربلایی صادق دربان باشی
 به تاریخ شهر جمادی الاولی ۱۲۵۴
 سنه ایت نیل

۵ تومان و ۴۲۸۰ دینار											
اجرت و مصالح رایج محمد شاهی از قرار ۵۲۰ دینار					۳ تومان و ۶۹۰۰ دینار						
۱ تومان و ۹۲۰۰ دینار											
رایج محمد شاهی		مصالح		یوم شنبه ۲۰			یوم دوشنبه ۱۵			یوم یکشنبه ۱۴	
تومان	دینار	عمله	بردست	بنا	عمله	بردست	بنا	بردست	بنا	نفر	نفر
۱	۷۳۸۰										
		سیم به جهت پنجره کتابخانه	ریسمان	۱ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر
		۲ حلقه									
۲۷۰	۳۴۷	۲۵۰	۵۰۰	۱۸۰۰	۵۰۰	۵۰۰	۱۷۴۰	۵۰۰	۱۷۴۰	۵۰۰	۱۷۴۰
		ریسمان	ماشر	یوم سه شنبه ۲۳			دوشنبه ۲۲			یکشنبه ۲۱	
		۱۷۰	۱۵۰	عمله	بردست	بنا	عمله	بردست	بنا	بردست	بنا
		ریسمان	ریسمان	نفر	۳ نفر	۲ نفر		۳ نفر	۲ نفر	۲ نفر	۲ نفر
		۲ حلقه		۲۳۰	۷۵۰	۱۸۰۰	۲۲۰	۷۵۰	۱۸۰۰	۵۰۰	۱۸۰۰
۳۴۷	۱۷۰										
		ریسمان	میخ گنجه	سرکار			سرکار				
			۱۵ سیر	۲۵۰ دینار			۲۵۰ دینار				
		۱۷۰ دینار	۶۲۶۰ دینار								
		ریسمان		یوم پنج شنبه ۲۵			یوم چهارشنبه ۲۴				
			۱۷۰ دینار	سرکار	بردست	بنا	سرکار	بردست	بنا		
					۲ نفر	۱ نفر					
				۲۵۰ دینار	۵۰۰ دینار	۹۹۰ دینار	۲۶۰ دینار	۲۵۰ دینار	۹۹۰ دینار		
حاشیه سمت چپ بالای سند: رسید شده صحیح است سجع مهر عبدالوهاب حسینی											
[بیضی شکل:]											